

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата економічних наук, доцента,

Власюк Тетяни Миколаївни на дисертаційну роботу

РАБЧУКА СЕРГІЯ ВІТАЛІЙОВИЧА

на тему «Адаптивний мотиваційний механізм активізації бізнесу в

інноваційних кластерах»

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

1. Актуальність теми дисертації

У сучасних умовах інноваційні кластери стають важливим середовищем концентрації підприємницьких, наукових, освітніх, інвестиційних та управлінських ресурсів. Їх функціонування створює передумови для прискорення процесів розроблення і комерціалізації інновацій, трансферу технологій, розвитку високотехнологічного підприємництва, формування нових ланцюгів створення доданої вартості та підвищення інвестиційної привабливості регіонів. Практика функціонування інноваційних кластерів засвідчує, що наявність організаційної структури та учасників кластеру не гарантує активної співпраці між ними. Недостатній рівень довіри, суперечливість економічних інтересів, нерівномірний розподіл ризиків і результатів, обмеженість фінансових ресурсів, недостатній розвиток інноваційної інфраструктури та відсутність дієвих стимулів знижують готовність підприємств до участі у кластерних ініціативах. Це обумовлює потребу у формуванні відповідного мотиваційного механізму, здатного узгоджувати інтереси бізнесу, наукових установ, закладів вищої освіти, органів влади, інвесторів та інших учасників інноваційної екосистеми.

Актуальність обраної теми ще посилюється необхідністю післявоєнного відновлення та структурної модернізації економіки України. Інноваційні кластери можуть стати дієвими платформами для консолідації ресурсів, залучення інвестицій, розвитку малого і середнього підприємництва, відновлення виробничих ланцюгів, створення робочих місць та інтеграції

українського бізнесу до європейських інноваційних мереж. Проте реалізація такого потенціалу потребує науково обґрунтованої системи мотивування підприємницької активності, яка враховуватиме безпекові ризики, регіональні відмінності, цифровізацію бізнес-процесів, обмеженість фінансування та необхідність швидкого реагування на зміни зовнішнього середовища.

З огляду на вищезазначене, наукове дослідження Рабчука Сергія Віталійовича на тему «Адаптивний мотиваційний механізм активізації бізнесу в інноваційних кластерах» є актуальним, має важливе наукове і практичне значення і відповідає сучасним потребам післявоєнного відновлення економіки та досягнення стратегічних цілей сталого розвитку.

В роботі проведено теоретичне обґрунтування, удосконалення методичних підходів та розроблено практичний інструментарій формування адаптивного мотиваційного механізму активізації бізнесу в інноваційних кластерах, спрямованого на підвищення економічної стійкості та конкурентоспроможності підприємств.

Значимість проведеного дослідження підтверджується його зв'язком із науково-дослідною роботою, що виконується за участю дисертанта на кафедрі маркетингу Київського національного університету технологій та дизайну: «Цифрова трансформація комунікаційного маркетингу: інструменти, стратегії та ефективність у сучасному бізнес-середовищі» (державний реєстраційний номер 0125U003467).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

На підставі ознайомлення з дисертаційною роботою Рабчука С. В. можна зробити висновки, що дослідження є цілісною, логічно структурованою працею.

Ступінь обґрунтованості та достовірності отриманих у роботі результатів підтверджується власними теоретичними та практичними дослідженнями.

Обґрунтованість наукових результатів, висновків та рекомендацій забезпечується використанням загальнонаукових і спеціальних методів

наукового пізнання, фундаментальних положень сучасної економічної теорії, сукупності наукових підходів, що зумовлені метою та завданням дисертації.

Висновки є узагальненням досліджень та основою формування практичних рекомендацій. Наукові положення та отримані наукові результати, що викладені у дисертаційній роботі, є достатньо обґрунтованими. Дисертація має логічну структурну побудову, її зміст розкриває тему наукового дослідження, характеризується послідовністю викладення матеріалу.

3. Наукова новизна результатів дослідження

На підставі аналізу поданої до захисту дисертації, опублікованих наукових статей та праць апробаційного характеру можна стверджувати, що дослідження включає в себе низку наукових положень, висновків і рекомендацій, які вирізняються новизною:

удосконалено структурно-функціональну декомпозицію адаптаційного механізму інноваційної діяльності, яка, на відміну від існуючих підходів, передбачає виокремлення та взаємодію чотирьох ключових блоків: інституційно-правового, ресурсного, процесно-функціонального та кіберфізичного (Data-Hub), що забезпечує комплексне управління економічною стійкістю, інноваційним розвитком і координацією кластерної взаємодії (табл. 3.1, стор. 151-155);

удосконалено методологічні підходи до інтеграції великих рітейл-компаній в архітектуру інноваційного кластера як якірних хабів розвитку, які базуються на реалізації ними функцій Logistics & Infrastructure Hub, Human Capital Facilitator, Demand Aggregator та Data & Market Provider, що сприяє зміцненню стійкості кластерних структур, підвищенню ефективності логістичних процесів, активізації інноваційної діяльності та стимулюванню процесів імпортозаміщення (стор. 126-133);

теоретичні положення еволюції кластерної концепції від моделей спонтанної агломерації («промислових районів») до керованих механізмів забезпечення конкурентоспроможності («полісів конкурентоспроможності»),

на основі чого запропоновано авторське трактування інноваційного кластера як інтегрованої сукупності бізнесових і неринкових суб'єктів, діяльність яких спрямована на створення конкурентоспроможних технологій, організаційно-технічних рішень та послуг, що забезпечують структурну модернізацію виробництва та соціально-економічний розвиток (підрозділ 1.3).

Проте деякі елементи наукової новизни є недостатньо обґрунтованими:

1. У роботі як елемент наукової новизни заявлено удосконалення концептуальних засад формування інноваційних кластерів шляхом обґрунтування їх ролі як мережевих інноваційних екосистем, у межах яких джерелом інноваційного розвитку виступають кластероутворюючі види продукції та послуг, а не окремі суб'єкти господарювання. Водночас у тексті дисертації це положення переважно має декларативний характер. Недостатньо розкрито теоретико-методологічне обґрунтування запропонованого підходу, не представлено авторської концептуальної моделі мережевої інноваційної екосистеми та механізму функціонування кластероутворюючих продуктів і послуг як системоутворюючого ядра інноваційного розвитку, що ускладнює оцінку ступеня наукової новизни заявленого результату.

2. Як елемент наукової новизни заявлено удосконалення теоретико-методологічних положень управління інноваційною діяльністю в умовах кризових трансформацій шляхом обґрунтування переходу від традиційних моделей управління до адаптаційного механізму інноваційної діяльності, заснованого на принципах синергії, адаптивності, гнучкості та кластерної децентралізації. Оскільки заявлено теоретико-методологічне удосконалення, а для такого результату в дисертації логічно було б очікувати окрему авторську концепцію, модель або методологічний каркас, тоді як у роботі переважає опис окремих елементів адаптивного механізму без їх повної концептуальної інтеграції.

3. Як елемент наукової новизни заявлено розроблення методологічних засад вибору стратегій адаптації суб'єктів господарювання в умовах кластерної інтеграції. Водночас основний зміст дослідження зосереджений на побудові системи показників, інтегральному оцінюванні адаптаційного потенціалу та

алгоритмі вибору адаптаційної стратегії, що за своєю сутністю більше відповідає методичному, ніж методологічному рівню наукового результату. Крім того, недостатньо обґрунтовано критерії переходу між превентивною та активною стратегіями адаптації, не визначено методологічні принципи їх вибору, а також не розкрито взаємозв'язок запропонованих стратегій зі стадіями життєвого циклу кластерних утворень, що заявлено у формулюванні наукової новизни.

4. У дисертаційній роботі наведено результати економіко-математичного моделювання ефективності управління інноваційно-орієнтованими підприємствами із застосуванням моделей панельних даних із фіксованими ефектами, що дозволило оцінити індивідуальні ефекти розвитку підприємств та встановити вплив окремих факторів на результативність їх діяльності. Водночас у формулюванні наукової новизни заявлено розроблення економіко-математичного інструментарію, однак у роботі недостатньо чітко визначено, які саме елементи моделі є авторськими порівняно з існуючими економетричними підходами. Крім того, потребували б більш детального обґрунтування твердження щодо можливості прогнозування результативності діяльності підприємств та кількісного підтвердження синергетичного ефекту кластерної взаємодії, оскільки відповідні процедури прогнозової верифікації та порівняльного аналізу в роботі представлені недостатньо повно.

4. Повнота викладу основних положень дисертації у наукових виданнях та апробація результатів дослідження.

Основні теоретичні положення дисертації, висновки та пропозиції розкриті у наукових працях автора. Зокрема, основний зміст і результати дисертації викладені у 19 наукових працях (3 – одноосібні, 16 – у співавторстві), з них: 1 стаття у співавторстві в наукометричній базі Scopus), 6 праць у наукових фахових виданнях України категорії Б; 12 праць апробаційного характеру, що опубліковані в збірниках матеріалів всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій.

Публікації здобувача відповідають вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами).

Основні результати дослідження доповідалися та отримали схвалення на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних та наукових конференціях: V Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації» (м. Київ, 6 жовтня 2023 р.), Міжнародна наукова конференція «Управління бізнес-процесами та технологічними інноваціями в сучасних умовах та в післявоєнний період» (м. Київ, 10-11 жовтня 2023 року), Міжнародна науково-практична онлайн конференція «Пріоритети розвитку тваринництва в умовах війни та повоєнного відновлення» (м. Харків, 15 листопада 2024 року), The International Conference on Business and Technology (Oxford – United Kingdom, November, 21-22, 2024 p.), IX Міжнародна науково-практична конференція «Управління розвитком соціально-економічних систем» (м. Харків, 6-7 березня, 2025 р.), II Міжнародна науково-практична конференція «Науковий вимір осмислення та пошуки оптимальних моделей розвитку України: маркетинговий, економічний, фінансовий управлінський, та правові аспекти» (м. Київ, 19 березня 2025 р.), VI Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку» (м. Київ, 29 квітня 2025 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційна екосистема для відбудови України: 37 інтеграція науки, освіти та бізнесу» (м. Київ, 2025 р.), SKILLS FOR FUTURE: Conference Proceedings Tallinn. Abstracts of the 13th annual Entrepreneurship and Innovation Conference (Tallinn, October 2, 2025), I Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародний бізнес і логістика: ризики, безпека, управлінські рішення» (м. Київ, 5 березня 2026 р.), II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених та студентів «Домінанти соціально-економічного розвитку України у нових реаліях», (м. Київ, 29 березня 2024 року),

III Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених та студентів
«Домінанти соціально-економічного розвитку України в нових реаліях»
(м. Київ, 28 березня 2025 р.).

5. Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Наукові результати, представлені в роботі, отримано автором особисто. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використовуються лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи дисертанта, про що вказано в переліку наукових праць.

Значущість проведеного дослідження підтверджується його зв'язком з науково-дослідною роботою кафедри маркетингу Київського національного університету технологій та дизайну:

«Цифрова трансформація комунікаційного маркетингу: інструменти, стратегії та ефективність у сучасному бізнес-середовищі» (державний реєстраційний номер 0125U003467).

Науково-практична значимість результатів дослідження полягає у тому, що основні результати наукового дослідження автора доведено до рівня конкретних пропозицій, які використані підприємствами для підвищення їхньої конкурентоспроможності та адаптації до умов невизначеності.

Зокрема, ТОВ «ВЕЛЛФІН» впроваджено методичний підхід до оцінювання адаптаційного потенціалу та рівня адаптованості суб'єктів господарювання в умовах кластерної інтеграції, структурно-функціональну модель адаптаційного механізму інноваційної діяльності підприємств, яка забезпечує комплексне управління інноваційним розвитком та економічною стійкістю, рекомендації щодо формування мережевої інноваційної екосистеми та посилення взаємодії між учасниками кластерних утворень, результати економіко-математичного моделювання ефективності управління інноваційно-орієнтованими підприємствами та прогнозування їх розвитку в умовах кластерної взаємодії, практичні рекомендації щодо формування стратегій

адаптації підприємств до кризових явищ, ризиків і викликів зовнішнього середовища (довідка про впровадження від 04.06.2026 № 08/06/26).

ТОВ «Сента Фарм» використав наукові положення, методичні підходи та практичні рекомендації, зокрема, концептуальні засади формування інноваційних кластерів як мережевих інноваційних екосистем, що забезпечують ефективну взаємодію бізнесу, науки, освіти та інституцій підтримки інновацій, методологічний інструментарій оцінювання адаптаційного потенціалу підприємств за показниками гнучкості, мобільності та стійкості для визначення оптимальних стратегій розвитку в умовах невизначеності, методичні підходи щодо інтеграції великих рітейл-компаній як якірних хабів інноваційного кластера для посилення логістичної, кадрової, інформаційної та ринкової підтримки учасників кластерного утворення (довідка про впровадження від 27.05.2026 № 27/05-2).

6. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Аналіз змісту дисертації Рабчука С. В. на тему «Адаптивний мотиваційний механізм активізації бізнесу в інноваційних кластерах», засвідчив, що дисертація оформлена відповідно до вимог наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р. № 40.

Робота виконана державною мовою.

7. Відповідність (наявність) порушення академічної доброчесності

Ознайомлення з дисертацією та науковими працями Рабчука С. В., у яких представлені основні наукові результати, підтверджує, що автор дотримується принципів та норм академічної доброчесності.

У дисертації посилання на відповідні джерела є коректними (щодо використання тверджень, розробок, відомостей, статистичних даних тощо). Дисертаційна робота є самостійно виконаним кваліфікаційним науковим дослідженням. Наукові положення, розробки, висновки та рекомендації, що викладені у дисертації та винесені на захист, отримані особисто автором.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Рабчука С. В., слід зазначити, що мають місце зауваження і побажання, а окремі висновки автора є дискусійними.

1. Одним із головних дискусійних аспектів дисертації є те, що при заявленій у назві роботи адаптивного мотиваційного механізму активізації бізнесу в інноваційних кластерах у роботі фактично не сформовано його цілісної архітектури. Автором запропоновано низку окремих концептуальних, методичних та аналітичних рішень, однак вони не інтегровані у завершений організаційно-економічний механізм із чітким визначенням суб'єктів, об'єктів, принципів, функцій, інструментів, важелів, етапів реалізації, очікуваних результатів і системи зворотного зв'язку. Тобто виникає питання щодо повноти реалізації основної наукової ідеї, винесеної в назву дисертаційної роботи.

2. Потребує додаткового обґрунтування вибір емпіричної бази дослідження, оскільки основні аналітичні розрахунки, моделі та практичні рекомендації побудовані на матеріалах діяльності великих ритейл-компаній ТОВ «ЕПЦЕНТР К»; ТОВ «КОМФІ ТРЕЙД»; ТОВ «РОЗЕТКА. УА»; ТОВ «ГК «ФОКСТРОТ»; ТОВ «ЕЛЬДОРАДО», які самі по собі не є інноваційними кластерами, а лише розглядаються автором як потенційні якірні учасники кластерних утворень. За таких умов недостатньо аргументованим залишається поширення отриманих результатів на інноваційні кластери загалом, що потребувало б або розширення емпіричної бази дослідження за рахунок аналізу функціонуючих кластерів різних галузей, або чіткого визначення меж застосування запропонованих наукових положень.

3. В табл. 2.2, с. 105 наведено результати оцінювання ступеня впливу окремих факторів на конкурентоспроможність бізнес-процесів у країні, отримані із застосуванням програмного пакета IBM SPSS Statistics 26, із подальшою якісною градацією впливу як сильного, помірного або слабого. Водночас ані в основному тексті дисертації, ані в додатках не представлено вихідного масиву даних, використаного для проведення відповідних розрахунків, не розкрито алгоритм формування індексів та не визначено числові

межі інтервалів, за якими здійснювалося віднесення отриманих значень до відповідних рівнів впливу. Відсутність зазначеної інформації ускладнює перевірку відтворюваності застосованої методики та не дає змоги повною мірою оцінити обґрунтованість і достовірність наведених результатів. У зв'язку із цим доцільно було б доповнити роботу описом інформаційної бази, методики розрахунку індексів, критеріїв їх інтерпретації та проміжних результатів статистичного опрацювання даних.

4. В табл. 2.8, с. 137 та автором наведено результати оцінювання впливу факторних ознак на узагальнюючий показник ефективності діяльності підприємств – рентабельність активів (ROA). Водночас проведений факторний аналіз базується переважно на показниках другого порядку, тоді як поза увагою залишилися факторні ознаки першого порядку, які безпосередньо формують рівень рентабельності активів, а саме чистий прибуток та середньорічна вартість активів підприємств. Використання класичного факторного аналізу рентабельності активів із виділенням зазначених факторів дозволило б глибше розкрити механізм формування результативного показника, встановити міру впливу кожної складової на його динаміку та підвищити доказовість аналітичних висновків щодо причин зміни ефективності діяльності досліджуваних підприємств.

5. У табл. 2.8, стор. 137-138 наведена динаміка результативного показника (рентабельність активів) та факторів (операційні витрати: матеріальні затрати та витрати на оплату праці) досліджуваних підприємств, 2019-2023 рр. Аналіз офіційних джерел інформації (<https://opendatabot.ua/c/32490244> (https://zvitnist.com/32490244_TOVARYSTVO_Z_OBMEZHENOUDPOVDALNSTU_EPICENTR_K#analysis)), показав що є неточності в розрахунку показників рентабельності активів наведених підприємств.

6. В табл. 2.9, стор. 139, наведено розрахунок основних параметрів виробничих лінійних регресій рентабельності активів досліджуваних підприємств. Автором наведено оцінки параметрів регресійної моделі, однак відсутня економічна інтерпретація отриманого значення вільного члена (a_0). Доцільно було б пояснити його економічний зміст, а саме характеризує базовий

рівень результативного показника, який не залежить від зміни факторних ознак, включених до моделі або аргументувати, чому в конкретній моделі він не підлягає економічному трактуванню, що сприяло б повнішому обґрунтуванню результатів економетричного аналізу. Також при інтерпретації результатів регресійного аналізу автор характеризує вплив факторних ознак на результативний показник – рентабельність активів – у відсотках. Проте рентабельність активів є відносним показником, а тому параметри нестандартизованої регресійної моделі характеризують зміну цього показника у відсоткових пунктах, а не у відсотках. Використання відсоткової інтерпретації коефіцієнтів регресії без відповідного методичного обґрунтування призводить до некоректного трактування їх економічного змісту та величини впливу окремих факторних ознак. В табл. 2.10 показано результат розрахунку парних коефіцієнтів кореляції впливу операційних витрат на рентабельність активів досліджуваних підприємств, проте значення парних коефіцієнтів кореляції відсутні.

7. На стор. 141 наведена інформація щодо перевірки достовірності отриманих моделей шляхом аналізу відносної стандартної похибки. За інформацією автора всі моделі є достовірними, що свідчить про точність визначених параметрів виробничої моделі. Проте, відношення стандартної похибки до середньорічного значення рентабельності активів ТОВ «Епіцентр К», ТОВ «ГК «ФОКСТРОТ» та ТОВ «ЕЛЬДОРАДО» перевищує 20 %, що свідчить про те, що дані моделі потребують доопрацювання.

8. У підрозділі 3.2, с. 165–171, здійснено прогнозування індивідуальних ефектів управління на 2025–2027 рр. Водночас варто зазначити, що використання лінійного продовження попередніх тенденцій в умовах воєнного стану може бути недостатньо надійним. Доцільніше було б сформулювати щонайменше три сценарії – базовий, оптимістичний і кризовий – із варіюванням інфляції, споживчого попиту, логістичних витрат, руйнування інфраструктури та інвестиційної активності. Також варто було б навести довірчі інтервали прогнозу, а не лише точкові значення індивідуальних ефектів.

Наведені зауваження можуть бути корисними для поглиблення наукової дискусії, уточнення методичного апарату та підвищення прикладної значущості запропонованих автором підходів.

9. Загальні висновки щодо дисертаційної роботи

За змістом, теоретичним рівнем і практичною спрямованістю дисертаційна робота Рабчука Сергія Віталійовича на тему «Адаптивний мотиваційний механізм активізації бізнесу в інноваційних кластерах» є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому отримано науково-обґрунтовані результати, що мають теоретичне та практичне значення для розвитку теорії і практики підприємництва, управління інноваційною діяльністю та кластерного розвитку.

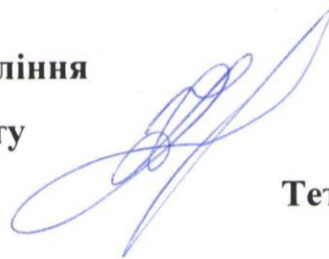
Варто зазначити, що зауваження, наведені у відгуку, стосуються ключових методологічних аспектів дослідження і пов'язані насамперед із неповною реалізацією окремих положень, задекларованих у темі, меті та науковій новизні дисертаційної роботи. Вони стосуються недостатньої концептуалізації адаптивного мотиваційного механізму як цілісної організаційно-економічної системи, звуження емпіричної бази дослідження переважно до діяльності окремих рітейл-компаній, недостатнього обґрунтування окремих положень наукової новизни та відсутності системного порівняння запропонованих автором підходів із існуючими науковими розробками. Зазначені зауваження не зменшують загальної теоретичної наукової цінності виконаного дослідження, мають рекомендаційний і дискусійний характер та можуть бути враховані автором у подальшій науковій діяльності.

Зміст дисертаційної роботи, одержані теоретичні наукові положення та висновки відповідають спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Робота відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами) та пп. 6-9 постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Про

затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами), а її автор Рабчук Сергій Віталійович заслуговує на присвоєння йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Рецензент:

**кандидат економічних наук, доцент,
декан факультету економіки та управління
Київського національного університету
технологій та дизайну**

Тетяна ВЛАСЮК

